

НАЦИОНАЛЕН ВЕСТНИК

ПРЯКИЯ

Брой 8 • год. ХСVII • 24 април 2020 г. • цена 0,40 лв.

www.stdbg.org

КОРОНАВИРУСЪТ И НЕОЛИБЕРАЛНИЯ КАПИТАЛИЗЪМ НА КАТАСТРОФИТЕ

ЧЛ.КОР. ПРОФ. ДФН ВАСИЛ ПРОДАНОВ,
ДИРЕКТОР НА ТРАКИЙСКИЯ НАУЧЕН ИНСТИТУТ

Като ученик по времето от социализма едно от най-впечатляващите стихотворения, които учихме в училище бе „Градушка“ на Яворов със знаменитата фраза „А то градушка ни удари, а то порой ни мътен влече, слана попари, засух беше – в земята зърно се опече“. Тогава описаното в нея време на такива бедствия на природата спрямо човека ни изглеждаше много далечно, някога съществувало и завинаги изчезнало; минало, в което са живели нашите баби и дядовци, бащи и майки, но на нас никога няма да ни се случи.

През последните три десетилетия обаче ударните отряди на самонарекните се „демократи“ реставратори на капитализма ентусиазирано с рев „Днес е един голям ден за българската демокрация!“ доведоха до катастрофа най-напред селското стопанство и времето на „Градушка“ на Яворов се завърна. Вече не едно и две наводнения и природни бедствия ни сполетяха през изминалите 30 години. За да укротят природата управленските структури на държавния социализъм бяха построили около 3000 язовира. Политическите елити, наложили капитализма, се оказаха алчни и некадърни дори да ги преброят и управляват и това доведе до катастрофа – голям град като Перник, остана без вода. Социализмът бе построил напоителни системи, поливащи 67 % от обработваемата земя през 1988 г. Създателите на българския неолиберален капитализъм разграбиха и унищожиха всичко това, водейки страната ни до бедствени следствия, при които днес едва 1–2 % от обработваемата земя може да бъде напоявана с такива системи. Тези катастрофални следствия от техните действия виждаме и в останалите сфери на обществото. Капитализмът на бедствията разграби и унищожиха няколко хиляди индустриални предприятия. Доведо страната до демографски геноцид в мащаби, невиждани в 1300 годишната ни история.

Оказа се обаче, че този капитализъм на бедствията не е само наш, а и на новите „големи началници“ на нашите управляващи в развитите западни държави. Нашите политически елити ни излъгаха, че ще ни превърнат в „нормална държава като тях“, вкар-

вайки ни всъщност именно в техния глобализиран бедствен капитализъм, маскиран като „демократията“. При него катастрофите се превърнаха във всекидневие, като се почне от вълната от катастрофични филми, в които трябва да се спасява човечеството и се стигне до реалностите днес, когато милиони хора по света паникьосано се крият по домовете си, страхувайки се от катастрофичната вирусна заплаха, която може да ги убие.

На 9 януари тази година, два месеца преди и у нас да дойде пандемията от короновируса, направих прогноза, че неолибералният капитализъм се тресе от противоречия, от които предстои да излезе по един от следните четири начина, както поотделно, така евентуално и като съчетание между тях – война, разпад на държави, революции, пандемии. Беше започнала нарастваща милитаризация и разпад на международни споразумения, поради което войната изглеждаше близо и неслучайно „часовникът на апокалипсиса“ на учените от Чикагския университет бе преместен на разстояние само 100 секунди от фаталния 12 час – най-близкото разстояние от началото на неговото съществуване през 1947 година. Започна се обаче с пандемията, която тресе в момента целия свят и променя глобалния порядък. Тя обаче е само едно от бедствията, в които ни вкара глобалния неолиберален капитализъм и от които той излизаше като цяло досега главно с локални катастрофи, засягащи отделни социални групи и региони – например при кризата през 2007–2008 година 9.3 милиона американски домакинства загубиха своите жилища и броят на бездомниците започна да расте с огромна скорост.

Всъщност още в началото на криза-

та през 2007 г. канадката Наоми Клайн придоби световна известност с преведената на десетки езици в по-голямата част от света нейна книга „Шоковата доктрина: Възходът на капитализма на катастрофите“, в която се разказва как идеологията и практиката на свободния глобализиран пазар водят до непрекъснати кризи и катастрофи. Нещо повече, кризите и катастрофите стават част от функционирането на този капитализъм. Той създава „шоковите доктрини“, с които американската държава и свързаните с нея глобални

структури като МВФ и Световната банка налагат неолибералния капитализъм най-напред в Южна Америка след организираните от тях преврати на Пиночет в Чили, избил хиляди хора, а след това и в останалия свят. Наоми Клайн разказва за „шоковата терапия“ на Маргарет Тачър, улеснена от Фолклендската война, описва как тя е била приложена в цяла Източна Европа след 1989 г. Въвежда понятието за „катастрофален капиталистически комплекс“, чрез което показва как големите компании печелят от организираните и с тяхна помощ бедствия. Големите петролни компании например хвърлят стотици милиони долари за пропаганда и лобизъм срещу твърденията, че вървят климатични промени и предстои климатична катастрофа.

В условия на засилваща се криза, когато намаляват възможностите за печалба в съществуващи отрасли и сфери на дейност, големият бизнес ускорено се прехвърля да прави печалби във военната промишленост и това води до смъртоносни войни и катастрофи. Катастрофите имат имена като „Шок и ужас“, която унищожава стотици хиляди хора и съсипе държави като Ирак. Те изтрепват още повече живи същества в доведения до разпад и самоунищожение Афганистан. Сега това ориентиране на бизнеса към печалба чрез този тип катастрофи става не само чрез производство и продажба на оръжие, но чрез приватизация на войните, при което около половината от военните действия в чужбина се водят от финансирани от американското правителство и данъкоплатец частни военни компании, заинтересовани от това те да продължават колкото се може по-дълго. Неслучайно намесата в Афганистан се оказа най-дългата война, водена от американците в тяхната история. Частният бизнес печелеше от нещо, което бе предизвикано от държавата и дадено на бизнеса да трупа капитал. Държавата, обявена от начинателя на този капитализъм Роналд Рейгън, че е „лош стопанин“, се бе оттеглила не само от военната сфера.

Продължава на 2-а стр.

ОСТАНЕТЕ СИ ВКЪЩИ!

Четете на стр. 4 и 5: Още за Българската екзархия

• Проект на паметника

ВДИГАТ ПАМЕТНИК НА МОМЧИЛ ВОЙВОДА КРАЙ ЗЛАТОГРАД

Паметник на Момчил Юнак ще бъде изграден до българо-гръцката граница при ГКПП – Златоград. Идеята за издигане на паметника е на инициативен комитет с участието на проф. Николай Овчаров, проф. Пламен Павлов, кмета на Златоград Мирослав Янчев, управителя на Етнографския ареален комплекс Александър Митушев. Монумент на легендарния Момчил в естествен ръст ще посреща пристигащите на българска територия, заявиха инициаторите. Изграждането на паметника е част от инициативата за обявяване на 2020 г. за „Година на Момчил юнак – родопския цар“. През тази година се навършват 675 години от гибелта му.

Златоград е може би най-доброто място да се отбележи паметта на Момчил, на родопския цар, на тази емблематична личност, която олицетворява стремежа на нашия народ и на другите християни в района да се отблъсне турската, османската експанзия, казва проф. Павлов. Според него избраното място за паметника е една идеална точка в центъра на владенията на Момчил. Монументът ще бъде поставен там, където се намира средновековен път и проход, който е свързвал двете части на владенията на Момчил. „Нямаме толкова сведения за друг български военачалник, толкова релефно изграден образ на човек много талантлив като стратегическо мислене, много смел и физически силен, като Момчил. Заслужава си най-накрая да го върнем в пантеона на българските герои“, допълни проф. Павлов.

Идеята за обявяване Годишната на Момчил според проф. Овчаров е на базата на проведената вече изключително успешна година на Делю войвода в Златоград. В Музея на Делю войвода и хайдушкото движение в Златоград може да се види образът на Момчил като първият войвода, който се е опълчил срещу турците. Има открита и дарителска сметка за паметника: **БАНКА ДСК ЕАД Титуляр: Инициативен комитет „Честване 675 г. от гибелта на Момчил Войвода“ IBAN: BG29STSA93000026512384**

НАСЕЛЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ Е 6 951 482 И ТРАЙНО ЗАСТАРЯВА

Към 31 декември 2019 г. населението на България е 6 951 482 души, което представлява 1.4% от населението на Европейския съюз, съобщи Националният статистически институт. В сравнение с 2018 г. населението на страната намалява с 48 557 души, или с 0.7%. Мъжете са 3 369 646 (48.5%), а жените – 3 581 836 (51.5%), или на 1 000 мъже се падат 1 063 жени. Броят на мъжете преобладава във възрастите до 53 години. С нарастването на възрастта се увеличават броят и относителният дял на жените от общото население на страната. Продължава процесът на застаряване на населението. В края на 2019 г. лицата на 65 и повече навършени години са 1 504 088, или 21.6% от населението на страната.

Продължава на 2-а стр.

ДОБРИНИТЕ НА РОДОПЧАНИ

Родопските местности са едни непресъхващи извори на „жива памет“. Такава е и местността „Бъкела“. Между кърджалийските села Дрангово и Яковица има една местност с интересното име „Бъкелът“. Тя се намира на някогашният стар мулетарски път към Кирково. Младите родопчани едва ли знаят откъде иде произходът на името и, но от по-старите все още се намират да разкажат защо я наричат така. В тази местност има един доста дълъг участък, в който няма естествени водни изворчета и чешмишки. Преди години в околността е имало много кошари с овце и кози. Там се дояло и квасело много мляко, което се бъркало, за да се изкара масло и айрян (бърканица). По стара родопска традиция овчарите пълнели един бъкел с айрян и един бъкел с вода, които качавали всяка сутрин на един дъб край пътя, та минаващите път-

• Розалин Хаджиев

ници да пийнат вода или айрян за хаир и като си починат тук да кажат добра дума за овчарите, да са живи и здрави и те, и стоката им. Какви романтични времена са били само – заради едната добра дума са правили добрини. И то са се състезавали кой повече добрини да направи: било чешма да направи, било да нахрани гладен пътник, било път да направи или почисти.

Старите хора казваха: паднал камък от пътя ако отместиш – място в рая си правиш... Край Златоград пък на стария отколенен друм за Беломорието имало изградена чешма от рода Чаушеви – те пък редовно оставяли там кафе и захар, та уморените пътници да пийнат водичка и докато си почиват, да си сварят кафе и да ги споменат с добро. Това не са само герои от романтичното ни минало. През 2010 г. като се отвори КПП-то при Зла-

тоград, дойдоха правнуците на строителя на чешмата „Буньов врис“ от Ехинос (Гърция) и основно я ремонтираха и освежиха. Пътуващите по пътя за Гърция през Златоград могат да видят вече множество чешми, чийто чучури те канят да пийнеш студена букова вода и да си налееш за из път. И всички тези чешми са направени съвсем безкористно от родопчани заради добрата дума и добрия спомен: „живот – една изпита чаша, а чучурите все текат...“ Старите родопчани правеха не само чешми, правеха и „Пресади“. Ашладисваха дивачки с хубави череши, ябълки, круши и др. Често тези култивирани овошки могат да се видят и днес на необичайни места – покрай пътища, покрай ниви, а понякога и на сред гората. Един старец от махала Козарска река (Златоградско) бе направил навърх високана планина цяла овощна градина с най-различни ашладисани овощни дръвчета. На края на своя земен път бе изписал с разкрити бук-

ви на една ламарина: „ИМИШ ЯЖ И БЕРИ КОЛКОТО ИЩИШ“ (Плодове яж и бери колкото искаш). Правеше халал плодoвете на своята овощна градина, та всеки случаен минувач да си набере колкото иска и каквото иска, без да се бои, че ще бъде обвинен в кражба. Мили родопски старци – за тях бе непознат изразът: „Внимание, зло куче или внимание, частна собственост – стреля се без предупреждение...“ Някога като очертавали границата между България и Гърция, една вековна оскуша (скоруша) край село Кушла се паднала точно на браздата, очертаваща държавната граница, но никой не посмял да я отсече. Едно плодно горско дърво станало своеобразен обединител – сякаш е било далечен предвестник на обединена Европа без граници – общ дом за всички честни работливи хора!

Розалин Хаджиев е председател на тракийското дружество „Дельо войвода“ в Златоград.

КОРОНАВИРУСЪТ И НЕОЛИБЕРАЛНИЯ КАПИТАЛИЗЪМ...

Продължение от 1-а стр.

В самите САЩ оттеглянето на американската държава и заместването ѝ от пазара доведе до катастрофални следствия за националната инфраструктура от мостове, пътища, железопътни мрежи, язовири и училища.

Неолиберализацията доведе до катастрофа на здравеопазването. В Италия в момента няма достатъчно легла за инфекциозно болните в болниците и на голяма част от тях им е казано просто да си стоят в къщи без каквото и да е лечение. Това е резултат именно на неолибералната катастрофа на италианското здравеопазване, в което общественото финансиране на италианската здравна система намалала през последните 10 години с 37 милиарда евро. За това време бяха закрити 359 големи болници, а много малки здрави заведения бяха просто изоставени. Няма как да не умират ускорено хора при това положение. Но да си спомним, че и у нас катастрофата на здравеопазването е не по-малка. Имаме най-неолиберализираното здравеопазване в ЕС, в което най-голяма част от парите за здравеопазване – почти половината – се плащат директно от джоба на пациентите. Но и при американците не е по-добре. И там имаме здравеопазване, което е най-скъпото в света и много по-неефективно отколкото дори в малката и подложена на жестоки санкции и ограничения социалистическа Куба. А част от представителите на щурмовите отряди, които създадоха нашия неолиберален капитализъм издигнаха паметник на Роналд Рейгън в София и ходят на „демократични“ молебени пред него. Нали постигнаха мечтата на Рейгън, сътворявайки по негов образ и подобие и нашия капитализъм на катастрофите.

Времето след книгата на Наоми Клайн потвърди написаното в нея. Последваха катастрофалните нападения, избираването на хиляди хора и довеждането до разпад на държави като Либия и Сирия, вкарването на целия Близък Изток в хаос, раждането на чудовището Ислямска държава, движението на милиони хора, бягащи от катастрофите, организиран му от този капитализъм и водещите държави в него. Светът претърпя тежката криза през 2008 г. и сега се тресе от новата икономическа криза, свързана с рухването на фондовите пазари и почти военното положение, в резултат на

пандемията от коронавирус. Както става във времена на други такива големи кризи и сега капитализмът на катастрофите въвлеча милиони хора във войни, давайки възможност на бизнеса да трупа печалба от тях. Вижда се, че това прави и днес, ако се прочете публикувания тези дни годишен доклад на Стокхолмския международен институт за мира SIPRI, който показва нов пореден през последното десетилетие скок на разходите за въоръжаване и мащаби на търговия с оръжие в света. В глобален план търговията изобщо отслабва, но търговията с оръжие расте ускорено, носейки със себе си следваща катастрофа. Ядрените споразумения вече не действат. Близко до нашите граници витаете и катастрофалния призрак на нова емигрантска катастрофа.

Сега сме отново в етап на поредния шок и нови проявления на капитализма на катастрофите, резултат на глобализирания неолиберален пазар. В САЩ Тръмп готви този шок с предложението за ново намаляване на подоходното облагане, което ще доведе до рухване на американската социална система. Отново, както описва нещата Наоми Клайн в своята книга, едрият капитал и богатите ще спечелят от една мащабна криза, а неравенството ще направи поредния си скок.

Днешната глобална здравна криза се съчетава с много по-остра икономическа криза отколкото през 2008 г. Нейното начало се прогнозираше много преди коноровируса и независимо от него. Като израз на тази криза през последните години имаме невиджано по мащабите си нарастване в историята на масови протести, бунтове, стачки, както и криза и разпад на системни десни и леви партии. Миналата 2019 г. е била може би годината, в която най-голямо количество хора в историята са стачкували и са се бунтували – от „жълтите жилетки“ във Франция до 150 милиона стачкуващи в Индия. Това бе свързано и с невиджано от повече от век нарастващо неравенство, разпад на международни споразумения, безпомощност на международни институции, възход на милитаризацията и нови видове технологични войни.

Сега медицински, икономически, политически, екологически, геополитически кризисни процеси влязоха в синергия и пандемията от коронавируса само ускори и направи много по-катастрофични съществуващите тенденции. Американската фондова борса се срина и вече помете всичките

11.5 трилиона долара, които бе спечелила след победата на изборите от Тръмп през 2016 г. В световен мащаб е надминат спадът от времето на икономическата криза от 2007–2008 г., но сега всичко се развива много по-бързо и изглежда и много по-непрогнозируемо. Коронавирусът води до разпад на глобални вериги на доставка, нанасяйки смъртоносни удари, както по-глобалното производство, така и по-глобалната търговия. Очаква се той да доведе до фалит и до безработица десетки пъти повече хора отколкото ще убие.

Сегашната катастрофа се отличава с това, че се разгръща по-ускорено от всякога и то в глобални мащаби, както при световна война. Съчетава рухващите фондови пазари, намаляването и на предлагането и на търсенето, разпада на глобалните стойностни вериги и срива на производството и цените на нефта, самозатварянето в държавите и в къщите с ускорено развиваща се и непрогнозируема глобална пандемия, с бързо променящи се климатични реалности. Милиони хора са заплашени да останат без работа и доходи. Огромно количество дребни компании може да фалират.

Учени пишат писма за „климатичен апокалипсис на нашекомите“ в света и твърдят, че 80 % от тях вече ги няма и изчезването и на останалите би било фатално и за хората, тъй като на тях се крепи голяма част от екологическите реалности на света. По подобен начин се откриват тесни връзки между новите щамове вируси, индустриалното производство на храни и печалбата на мултинационалните корпорации. Според еволюционния биолог Роб Уолъс можем да очакваме опасни мутирания на коронавируса, както е ставало при други глобални пандемии. Първата вълна на така нар. испански грип през 1918 г. е на сравнително слаба и с малка смъртност инфекция. След това идват втора и трета вълна, които убиват тогава около 50 милиона души. Още не знаем кога ще започнат много по-убийствените втора и трета вълна на коронавируса, а неолибералното маркетинизиране на здравните системи през последните три десетилетия се превръща в предпоставка за вероятна смърт на не по-малко милиони отколкото през 1918–1919 г. Капитализмът на катастрофите мачка и убива. Пандемията на коронавируса е само едно от неговите външни катастрофални проявления.

Клуб 24 май

НАСЕЛЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ...

Продължение от 1-а стр.

В сравнение с 2018 г. дялът на населението в тази възрастова група нараства с 0.3 процентни пункта. Процесът на застаряване е по-силно изразен сред жените отколкото сред мъжете. Относителният дял на жените на възраст над 65 години е 25.1%, а на мъжете – 17.9%. Тази разлика се дължи на по-високата смъртност сред мъжете и като следствие от нея – на по-ниската средна продължителност на живота при тях. В регионален аспект дялът на

лицата на 65 и повече навършени години е най-висок в областите Видин (29.9%), Габрово (29.1%) и Кюстендил (27.7%). Общо в двадесет области този дял е над средния за страната. Най-нисък е дялът на възрастното население в областите София (столица) – 17.7%, и Варна – 19.2%.

Общо за ЕС-28 относителният дял на населението на 65 и повече навършени години е 20.0%. Най-висок е този дял в Италия (22.8%), следвана от Гърция (22.0%), Португалия и Финландия (по 21.8%). Общо в девет страни,

включително и България, дялът на възрастното население е над 20.0%.

Към 31.12.2019 г. децата до 15 години в страната са 1 002 258, или 14.4% от общия брой на населението, като спрямо 2018 г. този дял остава непроменен. Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в областите Сливен – 18.5%, и Бургас – 15.6% от населението на областта. Общо в седемнадесет области този дял е под общия за страната, като най-нисък е в областите Смолян – 11.5%, и Габрово – 11.7%.

Дялът на най-младото население в ЕС-28 в началото на 2019 г. е 15.5%, като най-нисък е в Италия (13.2%) и Германия (13.6%), а най-висок е в Ирландия (20.5%) и Франция (18.0%).

Към 31.12.2019 г. общият коефициент на възрастова зависимост в България е 56.4%, или на всяко лице в зависимите възрасти (под 15 и над 65 години) се падат по-малко от две лица в активна възраст. За сравнение, през 2018 г. този коефициент е бил 55.5%.

Това съотношение е по-благоприятно в градовете – 52.8%,

отколкото в селата – 67.5%. Във всички области на страната този показател е над 50.0% с изключение на София (столица) – 48.1%, като най-неблагоприятно е съотношението в областите Видин – 72.4%, Габрово – 68.8%, и Ловеч – 68.1%.

Застаряването на населението води до повишаване на неговата средна възраст, която от 40.4 години през 2001 г. нараства до 43.9 години в края на 2019 година. Процесът на застаряване на населението се проявява както в селата, така и в градовете, като в градовете средната възраст на населението е 43.0 години, а в селата – 46.5 години.

107 ГОДИНИ ОДРИНСКА ЕПОПЕЯ

Спомените на една одринчанка

Мария Стайкова разказва за Одрин през 1913-а, когато градът е обсаден, а после и превзет от българската войска...

Беше през 1913 година

Близо четири месеца продължи обсадата на Одрин. Още щом се обяви войната и дядо ти го арестуваха. Събраха ги една вечер по-вечето мъже, съвсем неочаквано, и ги отведоха на заточение някъде в Мала Азия. Когато по-късно ги върнаха, дядо ти не можеше да свива в лакътя едната си ръка – ударили го били с приклад и тъй си остана до края на живота.

Осмнах сама жена, с пет деца около мене, без пари, без храна, единствените българи в махалата. Всичките ни комшии бяха гърци и турци. От овес месех питки, а то овесеното брашно, колкото и да го пресяваш, само клечки остават – и им раздавах на децата. „Това е, думам, за днеска. Яжте бавно, да ви стигне до довечера!“ Майка ти нямаше две годинки тогава – играеше си с котенцето, то й беше приятелка. Една хапка отчупи от питката за себе си, друга дава на котенцето. А щом й се карах – плаче. Дете! И като ги гледах, наредени край огнището, малки и гладни, току увирах глава в раклата – там, между възглавниците плачех, да ме не чуят. „Ще има ли край, Господи!“ Беше и много студено – лоша зима. Зимите сега не са такива. Или тъй ми се струва, защото имаше война и ние бяхме гладни. Вечер залоствах здраво вратите и пак ме беше страх – нали сме българи, от всички страни зло очаквах.

Един ден вкъщи идва Ангелина – попадията. – Мария – казва, – вземи децата и хайде у дома. Място има, събрали сме се няколко

семейства, на които прибраха мъжете. И брашно от митрополията тайно докараха. Като сме наедно, по-леко ще изкараме. Скрих каквото можах в една дупка на двора, заключих къщата и отидохме. А по улиците жива душа няма. Непрекъснато се чува един тътен от гърмежите край града, но е някак особено тихо. В черковния двор беше къщата, в която се приютихме – няколко жени и много деца. В оскъдицата най-много чувствахме липсата на сол. Ангелина имаше в избата едно каче с лозови листа. Сушихме листата на огъня и после събирахме солта – по една кафена лъжичка, та слагахме в хляба. Нуждата на какво ли не учи човека.

Ден след ген очаквахме нашите – българите...

Гърмежите ни изпълваха с нетърпелива радост – дано по-скоро да видим български аскер! Всяка сутрин, преди видело, Ангелина се изкачваше на камбанарията, оттам се виждаше разположение то на боевете и ние си мислехме – ей сега ще чуем веселия звън на камбаната – нашите идат. Но камбаната все още мълчеше. Шукри паша продължаваше да се държи. Като не излизахме по улиците, се събирахме в одаята всичките. Учителката ни четеше песни от дядо Славейков, от Христо Ботев или си

приказвахме за мъжете – къде ли са ги отвели, живи ли са? Мъките и надеждите ни бяха еднакви. В тези трудни дни ни помагаше един турчин – Юмер ага. Той беше дърводелец резбар, на години колкото дядо ти. Когато се родил Юмер, майка му умряла. Моят свекърва ги откърмила и двамата. Турците зачитат тези неща и ние се имахме като роднини. Идваше често у дома и когато свекърва ми беше още жива, наричаше я „сют ана“ – млечна майко. Хрисим човек бе Юмер. Много добро видяхме в Турско ние от него. Дюкянът му опираше на черковната ограда. Когато започна войната, той си остана в Одрин – сам човек къде да отиде. По цял ден си стоеше вътре и работеше. А голям майстор беше. Какви хубави кутии за стенни часовници правеше, как хубаво украсяваше малките столчета, шкафовете, сандъците. Наглеждаше ни Юмер, не ни оставяше. От време на време минаваше през задната вратичка на дюкяна и скришом ни носеше по някое парче конско месо или бучка сирене, които турците раздаваха на населението. Като че ли нямаше война за

Юмер. Спуснал кепенците на малкото си дюкянче, той почти не излизаше от него. Мълчалив и забравен, стоеше си наведен над струга и изразваше нещо. А ние чакахме.

Никога няма да забравя 13 март 1913 година

Не може да се забрави такъв ден! Силен вик се чу от улицата: „Тичайте бе! Българите идат!“ Като ужилени се юрнахме навън. Докато излезем, и камбаната запя. Не се разбра кога успя Ангелина да се изкачи горе – беше сърцата жена. Като луди тичахме към Дьорт-кая – оттам трябваше да дойде войската. Някой извика вода да носим – жадни били войниците. Влизахме в непознати дворове, грабвахме бакъри, кофи, каквото ни попадне. Турците се изпокриха, а улиците се напълниха с народ – българи, гърци. Напред някъде – купчина хора – наобиколили първите срещнати български войници, прегръщат ги, от три страни вода им подават.

А те, горките – изморени, кални, окъсани, едвам ходят, не говорят, а само се усмихват – от бой идат. Су-

етим се край тях, здрависваме ги, радостта ни край няма, от радост не знаехме какво да правим. Някое войниче се отдели от другарите си, смъкна раницата си и подаде бучка

каменна сол: „Вземи, булка, научихме, че сол нямате...“

Редиците от войници приждат, приждат, а ние стоим отстрани и не можем да им се нагледаме. Отведнъж между хората се зашушука: „Сторете път, сторете път – Шукри паша пристига!“ Отдолу се зададе черен, покрит файтон, от прозорчето една ръка размахваше бяла кърпа, някой повтаряше: „Теслим! Теслим!“ Файтонът се отправя към мястото, където, обкръжен от офицерите си, усмихнат и спокоен, стоеше върху коня си българският генерал. Наближиха. Едновременно слезнаха Шукри паша от файтона и нашият генерал от коня си. Пашата пристъпи, откачи сабята си и заедно с ключовете на града, я подаде на генерала. Генералът, все така спокоен, пое сабята, погледа я, после я върна на Шукри паша, посочи с ръка файтона и му даде път. Когато се качваше и той, някак се закачи на стъпалото и падна на едното си коляно. И всички, които гледахме, си помислихме, че не е за хубаво. Кой знаеше тогава, че радостта ни няма да е за дълго, че пак щяха да се върнат турците, а ние щяхме да оставим домовете си и да бягаме в България. Ние се чувствахме вече свободни завинаги и се радвахме. Но войната не беше завършила. Из града някъде още пукаха. Дни наред, укрити из къщите турци, из засада убиваха български войници. В такова размирно и неустановено време кой е господар на живота си? Най-различни хора тръгнаха да отмъщават, да убиват. Колко турски къщи бяха разграбени, колко майки разплакани! Спомням си, когато нападнаха къщата на Юсеина – съседи бяхме. Убиха го и го захвърлиха на улицата пред вратата. Върху него, с разкъсано фередже, се е проснала Юсеиница, чупи ръце и надава викове до небето. А покрай тях тичат, блъскаят се хора, които до вчера трепереха пред Юсеин ага – всеки заграбил и носи това, което безразборно му е попаднало под ръцете. Всякакви хора има...

(„Златоградски вестник“)

ОДРИН ПАДНА!

Българската войска достига и обсажда Одрин още в началото на октомври 1912 г., съвсем скоро след началото на Балканската война. Обсадата продължава цели пет месеца. Решителната атака на българските части започва на 11 март 1913 г. Започва артилерийски обстрел на Одринската крепост, който продължава повече от 10 часа. На следващия ден, 12 март, призори започва настъплението на пехотата. Вечерта последва общ шурм, предшестван от силен артилерийски огън.

В 2 часа през нощта е превзет силно укрепеният форт Айджиолу, последван от укрепле-

нията Айвазбаба и Кестенлик. След 8-часовата атака сутринта на 13 март комендантът на Одринската крепост Шукри паша капитулира заедно с целия одрински гарнизон. Той предава сабята си на командващия Втора българска армия ген. Никола Иванов. Над най-голямата одринска джамия Султан Селим се развяват български трибагеници. Няколко дни по-късно в града влиза Н.В. Цар Фердинанд, а българската войска преминава триумфално по одринските улици. Равносметката е над 11 хил. убити турски войници и офицери и почти 52 хил. пленени. Пленяваме и 413 оръдия, над 12 хил. пушки и голямо количество друго военно имущество. Загубите от наша страна са 1316 убити, 451 безследно изчезнали и повече от 6 хил. ранени.

Превземането на Одрин е последният решителен удар срещу Османската империя и само две седмици след поражението си, тя е принудена да започне мирни преговори. На 12 април е подписано примирие, а на 30 май 1913 г. Лондонският мирен договор, с който Балканската война приключва окончателно.

Д-Р ВАНЯ АНГЕЛОВА ИВАНОВА

Тази година честваме 150 години от създаването на самостоятелната българска църква под името Българска екзархия. Тя е учредена на 28 февруари 1870 г. Тогава е издаден султански ферман, с който се признава правото на българите да имат църква, независима от Цариградската патриаршия. Възстановяването на църковната независимост представлява изключителен успех за българите по време на Възраждането. Тя е резултат от всенародните усилия за постигане на духовно-културна самостоятелност. По повод издаването на фермана Петко Р. Славейков написва стихотворението „Честит ден“.

„Ден тържествен! Празник всенароден!

Тържествувай българският народ!

Ти черковно вече си свободен,

Свободен си, на царският живот“.

Бележитата годишнина е повод да си припомним исторически факти и събития, довели до този „честит ден“.

До средата на IX в. България представлява типична за средновековна Европа държава, отличаваща се само в религиозно отношение от другите европейски страни, в които християнството е господстваща религия. България е могъща, но ѝ липсва равнопоставеност по отношение на останалите европейски държави, считана от тях за варварска и страна на езичници. Това я поставя в международна и културна изолация.

Външнополитическата ситуация и вътрешнополитически съображения, свързани със заличаване на религиозните, културните и етническите различия между прабългари и славяни, както и необходимостта от консолидация на държавата, са главните причини за решението на българския владетел княз Борис (852–889) да покръсти българския народ.

Изворите данни са категорични, че християнската вяра на княз Борис се е изграждала под източно и западно църковно влияние. На тези двустранни въздействия се дължала голямата предпазливост на владетеля относно избора на църковен център, с който би могъл да се свърже, без да рискува самостоятелността на българската държава.

След умело лавиране между Рим и Константинопол, българският владетел княз Борис се съгласява да приеме християнството от Константинопол, но не и да се подчини на тамошната патриаршия. Историческите извори съобщават за тайното кръщение на българския владетел, който приема името на своя кръстник – византийският император Михаил и титлата княз. След покръстването на княжеското семей-

ство, започва покръстването и на българския народ. В историческата наука съществуват различия относно годината на покръстването на българите. Васил Златарски и Иван Снегаров защитават тезата, че българите са покръстени на 14 септември 865 г.

▪ Екзарх Антим I

Петър Петров датира събитието към 864 г., а Димитър Ангелов приема, че българският владетел се покръства през есента на 863 г., а поданиците – през 864 г. Полският историк Тадеуш Василевски е на мнение, че покръстването се извършва през 866 година.

Покръстването е процес, а не еднократен акт и в този смисъл може да се приеме преобладаващото в историографията становище, че през 864–865 г. българският народ приема християнството като официална религия, което определя културно-историческото му развитие и до днес.

Княз Борис започва дипломатическа игра с цел извоюване на правото на самостоятелна българска църква. Нейното учредяване е санкционирано от най-високия форум на Църквата – IV църковен събор в Константинопол, в който участват представители на цялата християнска общност, включително и на Рим, с което окончателно се приобщава към семейството на християнските народи.

Решителен владетел с държавническо мислене, княз Борис I налага християнството като официална религия, но осъзнава, че проповедите на чуждите духовници се извършват на неразбираем език за българи и славяни. Българският владетел се стреми посланията на новата религия да достигнат до всички покръстени, затова създадената славянска писменост намира благодатна

ДО „ЧЕСТИТИЯ ДЕН“

150 години от създаването на Българската екзархия

След падането на България под византийска власт през 1018 г., византийският император Василий II запазва независимостта на Българската църква под името Охридска архиепископия. Нейният предстоятел получава титлата „Архиепископ на цяла България“. Приемниците на Василий II намаляват обхвата на нейния диоцез в полза на Константинополската патриаршия. Успоредно с това Охридската архиепископия е подложена на елинизация (погръчване). Висшият клир се попълва предимно от гръцко-езични византийски духовници, а в богослужението е въведен гръцки език.

През 1186 г. при възстановяването на българската държава братята Асен и

Петър отхвърлят духовната власт на Охридската архиепископия и Константинополската патриаршия и учредяват автокефална Търновска архиепископия начело с архиепископ Василий.

Официалното и каноничното признаване на патриаршеското достойнство на Българската православна църква става през 1235 г. при царуването на Иван Асен II на църковен събор в град Лампсак, Мала Азия, със съгласието на Никейския патриарх Герман II и останалите четирима източни патриарси. За пръв Търновски патриарх е провъзгласен българският духовник Йоаким I. Диоцезът на Търновската патриаршия се мени в зависимост от границите на Втората българска държава (1186–1396).

След падането на България под турска власт през 1396 г. Българската православна църква загубва своята независимост (около 1416 г.), понижена е в ранг на митрополия и нейният диоцез преминава под юрисдикцията на Цариградската патриаршия.

Част от западните български земи остават под юрисдикцията на Охридската архиепископия и Сръбската Ипекска патриаршия, които през 1767 г. и 1768 г. също престават да съществуват. Така духовният живот на българите се оказва под контрола на Цариградската гръцка патриаршия, която е официалният представител на всички православни християни пред султанската власт.

Последният български патриарх – Евтимий Търновски е заточен в Бачковския манастир, а оцелялото българско духовенство е подчинено на назначения от Константинопол митрополит Йеремия. Висшият клир се заменя изцяло с гръцки духовници, а в богослужението се въвежда гръцки език.

Падането на България под турско робство съществено променя ролята и мястото на вярата и църквата в живота на българския народ. През тези съдбовни за българите времена религиозната принадлежност започва да се отъждествява с българската народностна принадлежност. Въпреки липсата на държавна и църковна организация, въпреки унищожените стотици църкви и манастири, българското духовенство остава достоен духовен водач на своя народ. По време на робството българското духовенство поддържа жив не само спомена за държавността, но и за независимата Българска патриаршия.

В края на XVIII и началото на XIX в. патриаршеската администрация и висшият гръцки клир, решени да реализират „мегалиидеята“ за възстановяване на Византийското имперско наследство, започват елинизацията на чуждоезичното православно население. Повечето епископи и голяма част от градските свещеници са заменени с гръцки клирици. Голяма част от славянските книги и ръкописи са унищожени, за да бъде заличена историческата памет. Това поражда недоволството на българите и през 20-те години на XIX век се слага началото на половин-вековната църковно-народна борба, която е обект на многобройни публикации и изследвания, първите от които се появяват още преди Освобождението. Най-голяма научна стойност имат трудовете на акад. Иван Снегаров, проф. Т. Бурмов, проф. Николай Генчев, проф. Михаил Арnaudов, проф. Петър Ников, проф. Зина Маркова, доц. Олга Тодорова и др., чиито изследвания изобилстват с факти и научно-обосновани изводи.

През 1824 г. врачани, под ръководството на Димитраки Хаджитошев, се опитват да сменят гръцкия владика Методий. Подобни събития следват и в други български градове. Началото на организираното църковно-национално движение се свързва с т.нар. „търновски“ събития от 1838 г., когато умира търновският митрополит Иларион Крит-

ски и на негово място е назначен Панарет – типичен представител на фанариотите в Цариград. Българите искат отзоваването на Панарет и назначаването на негово място на Неофит Бозвели (1785–1848). Начело на борбата в Търновско застават видни местни духовници и учители, сред които се открояват имената на архимандрит Иларион Михайловски (по-късно епископ Макариополски), Неофит Бозвели и Петко Славейков. В резултат на дългогодишните усилия те създават в Цариград център за организирана църковна борба.

През 1844 г. Неофит Бозвели и Иларион Макариополски изготвят меморандум до Високата порта, в който са изложени основните български искания по задълбочаващия се българо-гръцки църковен спор:

- в българските епархии населението само да избира българи за владци;
- богослуженията да се извършват на български език;
- владците да не откупват сана си от властите, а да им се изплаща заплатата;
- да се избере лице, което да представлява българите пред Високата порта;
- да се разреши на българите да имат своя църква в Цариград и да издават свой църковен вестник.

Резултатът от тези смели искания е решението на Константинополската патриаршия да изпрати на заточение в Света гора двама духовници. През 1848 г. Неофит Бозвели умира в Хилендарския манастир, а архимандрит Иларион се завръща в Цариград едва през 1850 г.

През 1856–1860 г. в движението срещу гръцките митрополити се включват почти всички български провинции и цариградските българи, които подготвят почвата за извоюване на църковна независимост. Като кулминация в борбата за независима църква изследователите посочват замислената и реализирана от цариградските българи Великденска акция от 3 април 1860 година. По време на тържествената великденска служба в българската църква „Свети Стефан“ в Цариград митрополит Иларион Макариополски не споменава името на гръцкия патриарх, което според църковните канони означава отхвърляне на неговата власт.

Великденската акция е отговор на неотстъпчивата позиция на Патриаршията и се посреща с ентусиазъм, както от цариградските българи, така и от целия български

И СЛЕД НЕГО

народ. Една след друга българските общини се отказват от гръцките владии и признават за свой църковен глава Иларион Макариополски. През 1861 г. Патриаршията решава да се разправи с водачите на църковното движение и заточва Иларион Макариополски и подкрепилиите го владии Паисий Пловдивски и Авксентий Велешки. Тези събития изострят до краен предел отношенията между българци и гърци и дават възможност за открита намеса на Великите сили в хода на църковно-националното движение. Русия подкрепя Патриаршията, опитвайки се да запази единството на православия в Османската империя. Постепенно обаче, в резултат на обективната информация, предоставяна на правителството от посланика в Цариград ген. Николай Игнатиев и от руския вице-консул в Пловдив Найден Геров, Русия започва да променя своята позиция и от средата на 60-те години на XIX в. приема да посредничи за намирането на компромисно решение на българо-гръцкия църковен спор.

Разширяващата се намеса и на останалите Великите сили в българо-гръцката разпра принуждава турско правителство да се намеси по-активно за нейното окончателно разрешаване.

На 28 февруари 1870 г., Високата порта издава ферман за създаването на независима българска църква под името „Българска екзархия“. В нейния диоцез, състоящ се от 15 епархии, са включени почти всички територии, населени с българи. За останалите области със смесено население се предвижда да се проведе народно допитване, за да се определи съгласно предпочитанията на населението под чия власт ще премине. През 1874 г. съгласно фермана в Скопско и Охридско е проведено допитване и мнозинството от населението заявява желание да се присъедини към Екзархията. В резултат от плебисцита турско правителство издава берати за назначаване на владии в двете епархии и диоцезите на Екзархията са оформени окончателно.

През 1871 г. в Цариград се провежда български църковно-народен събор от представители на епархиите в Северна България, Тракия и Македония, който изработва и приема Устав на Българската екзархия.

На 16 февруари 1872 г. за екзарх е избран видинският митрополит Антим I (1816–1888). Неговото име е свързано с борбите на тракийци за независимост и за съхранението на българската им идентичност. За тракийци

Антим Първи е не само един от тях, но и духовен водач за национално освобождение на България. Веднага след неговия избор за екзарх започва назначаването на митрополити и епископи.

Антим I е **личност с изключителен принос за развитието на българската нация през втората половина на XIX век.** Произхожда от многолюдно семейство на отрудени тракийски българи и има нелека съдба. Роден е през 1816 г. в Лозенград, Източна Тракия, която днес е в Турция, със светското име Атанас Михайлов Чалъков. Началното си образование получава в родния си град, след което заминава да учи занаят в Цариград. Не след дълго заминава за Света Гора - Атон, където приема монашество в манастира „Каракал“ с името Антим. По-късно е причислен към братството на Хилендарския манастир. Именно там се научава да чете и пише на български език и прочита „История славянобългарска“. През 1843–1844 г. учи в най-реномираното светско училище в Османската империя – Великата гръцка народна школа в цариградския квартал Куручешме. През 1848 г. завършва с отличие първия випуск богословското училище на о-в Халки, Гърция. Учи в Одеската духовна семинария със стипендия, издействана от руския консул в Измир. Продължава образованието си в Московската духовна академия, която завършва през 1856 г. с магистърска степен по богословие. Заради качествата си той бил ръкоположен в йеромонашески сан лично от митрополит Филарет Московски. Завръща се в Цариград и Патриаршията го удостоява с архимандритско достойнство. Известно време е преподавател и ректор на богословското училище на о. Халки. През 1861 г. архимандрит Антим е ръкоположен за Варненско-преславски, а през 1868 г. – за Видински митрополит. Въпреки че е имал възможност за спокоен живот в средите на висшия клир на Цариградската патриаршия, той избира да защитава българските национални интереси. **Като Видински митрополит Антим се включва активно в борбите за църковна независимост и това предопределя целия му по-нататъшен път.**

В историята той остава завинаги като първият екзарх на Българската православна църква (БПЦ), като духовник, верен до края на дните си на своя народ, като безспорен обществен авторитет. Като всеки висш духовник, той до голяма степен е и политик. Движението за постигане на българска църковна независимост през XIX в. не е само религиозен

проект, а един от най-големите и успешни политически проекти на българите, живеещи под османска власт. Тогавашият български политически елит успява не само да отдели църквата ни от властта на Цариградска патриаршия, но и да очертае териториите, населени преимуществено с българи. На практика с учредяването на Българската екзархия се определят възможните бъдещи граници на самостоятелната българска държава, които се утвърждават от официалните турски власти. В този смисъл първият Български екзарх е реален политически представител на православните българи, живеещи в империята. **Не случайно изборът му се утвърждава от Високата порта, а Цариградската патриаршия възприема този акт като силна политическа заплаха за своето господство и още през септември 1872 г. обявява новоучредената Българска екзархия и нейните водачи за схизматични.**

Възстановяването на църковната самостоятелност представлява изключителен успех за българите по време на Възраждането. Границите на Екзархията очертават историческите права на българската нация в Мизия, Тракия и Македония. Обединила духовно, политически и религиозно българския народ Екзархията е призната за първата национална институция. Българската екзархия е преходен исторически етап към възстановяване на Българската патриаршия, прекратила своето съществуване в края на XIV столетие.

След Априлското въстание през 1876 г. и последвалите го жестокости Екзарх Антим I поема огромна лична отговорност и с риск за живота си отказва да участва в опитите за тяхното прикриване от страна на Високата порта. Организира помощи за пострадалото население, изпраща доклад до посланиците на Великите сили в Цариград, уведомява техните правителства за турските жестокости, като на свои разноси изпраща Марко Балабанов и Драган Цанков в Западна Европа, а сам оглавява делегация до турско правителство в защита на

българския народ.

Дейността на Екзарх Антим I подпомага свикването на Цариградската посланическа конференция през декември 1876 г. Въпреки натиска на турския външен министър, той отказва да изпрати благодарствен адрес от името на българския народ до султана и конференцията, с думите: „Не можем да благодарим на правителство, което коли, беси и угнетява народа!“

Заради тези си действия заплаща висока цена. Под натиска на турско правителство през април 1877 г. Екзарх Антим е принуден да подаде оставка, а турският султан издава официална заповед за свалянето му от екзархийския престол. През юни с. г. е изпратен на заточение в Анадола, Мала Азия. Негови са думите:

Ще бъда блажен, ако с моята саможертва възкръсне България за нов свободен живот!

В писмо до Руския император Александър II, Екзарх Антим I описва тежкото положение на българския народ и моли царя да се застъпи за България. През март 1878 г., след освобождението от турско робство, в резултат на

обща амнистия Екзарх Антим е освободен и взема дейно участие в изграждането на новата българска държава. Съвсем логично след края на Руско-турската освободителна война от 1877–1878 г. той е избран за председател на свиканото Учредително събрание.

Българската Екзархия е единственият общобългарски институт, чийто център остава в Цариград, поради което съвсем логично се превръща в легален представител на българското население и стожер на българщината в Одринска Тракия и Македония. Тя съсредоточава усилията си за разширяване на българската просветна мрежа, за културното издигане на българския етнически елемент и църковното приобщаване на тракийските и македонски българи към Екзархията. Целенасочената дейност на Екзархията осигурява напредъка на българското училищно-просветно дело в Европейска Турция и стимулира процеса на национално-духовно оцеляване на българите.

Едва след края на Втората световна война са създадени условия за вдигането на схизмата, поставила Българската църква в

неестествено междуцърковно положение и довела до изостряне на българо-гръцката църковна разпра. На 19 февруари 1945 г. се подписва протокол между делегациите на Вселенската патриаршия и БПЦ за вдигане на схизмата над Българската екзархия. **На 22 февруари с.г., след заседание на Св. Синод на Патриаршията се обявява вдигането на схизмата с прочитане на изготвения за целта специален „томос“ от страна на Вселенския патриарх Вениамин.**

На практика през февруари 1945 г. диоцезът на Българската православна църква е свит само в държавните граници, но тя получава признание на пълната си независимост (автокефалия) и заема своето място сред местните православни автокефални църкви.

На 10 май 1953 г. Църковно-народен събор възстановява патриаршеското достойнство на Българската православна църква и избира за патриарх Пловдивският митрополит Кирил (1953–1971).

1953 г. бележи поредната криза в двустранните отношения между Българската църква и Цариградската патриаршия, която прекъсва контактите с БПЦ. Кризата продължава до 1961 г., когато се наблюдава затопляне на българо-гръцките отношения. Благодарение на посредничеството на Руската и Антиохийската патриархии, на 27 юли 1961 г., Цариградската патриаршия официално признава възобновената Българска патриаршия и установява канонични отношения с нея.

Съгласно църковния канон всички патриарси са самостоятелни, независими един от друг и с равни права между себе си в патриаршеското служение. В този смисъл те не могат да имат „духовен лидер“.

Въпреки канона Цариградска патриаршия използва всеки възможен случай, за да демонстрира превъзходство и претенции, че тя е тази, която решава проблемите на православния свят. Тази линия на Фенерската патриаршия е особено силно изразена по времето на патриарх Атинагор (1948–1972), който си позволява да прави изявления от името на целия православен свят. През годините самопровъзгласяването на Цариградската патриаршия като съвременен „център на Православия“ се засилва и достига своя апогей след 1991 г., когато за Цариградски патриарх е избран Вартоломей.

Ползвайки титлата „вселенски патриарх“ Вартоломей е решил, че има изключителни права за решаването на проблемите на православния свят. Юристи и богослови смятат, че това противоречи на църковния канон и се базира на имперското самочувствие на

някогашен Константинопол. Вартоломей I е 270-тият Вселенски патриарх на Константинопол и е пръв сред равни (primus inter pares) между предстоятелите на православните църкви по света. Това определение е формулирано от вселенските църковни събори в раннохристиянската епоха, а Константинополският патриарх е определен „като пръв по чест и достойнство, но не и по власт“.

През 2007 г. Върховният касационен съд на Турция „отнема правото на православния Константинополски патриарх Вартоломей да ползва титлата Вселенски“, с аргумента, че това нарушава турската конституция и заложения в нея принцип за равнопоставеност на малцинствата и религиите.

Честването на 150 години от създаването на Българската екзархия е ден за тържество, но и за размисъл. Нека не забравяме, че историята за българските православни християни е изстрадана. Тя непрекъснато напомня своите послания, свързани с вековната борба за достойнство и самостоятелност, които трябва да се отстояват и днес.

Литература:

- Златарски, Васил. История на Българската държава през Средните векове, т.1, ч. 2. Снегаров, Ив. Християнството в България преди покръстването на княз Борис (865). ГДА, т. 5, 1956.
- Петров, П. За годината на налагане на християнството в България. ИИИ, т. 14-15, С., 1964, 588-589: Покръстване на княз Борис и на неговия двор през пролетта на 864 г.
- Ангелов, Д. Образоване на българската народност. Глава IV. Завършек на етногенетичния процес 865-927. I. Въвеждане на християнството като официална религия. София, 1971.
- Василевски, Т. България и Византия IX-XV век. София, 1997.
- Гюзелев, В. Княз Борис I. България през втората половина на IX век. София, 1969. От същия автор. Покръстване и християнизация на българите. Извороведческо изследване с приложение. София, 2006.
- Венедиков, Ив. 1100 години от покръстването на българския народ. София, 1966.
- Бакалов, Г. и Тотю Коев. Християнството в България. Християнски справочник. София, 2001.
- Божков, Ив. Цар Симеон Велики (893-927): Златният век на Средновековна България. София, 1983.
- Снегаров, Ив. Дело на Климент Охридски/сп. Свет, бр. 6, 2016. Преславска книжовна школа. АИ Проф. М. Дринов, 2004, т. 7.
- Георгиев, Е. Охридската литературна школа в развитието на българската култура. Достъпна онлайн: http://www.promacedonia.org/eg/ea_1_3b.htm
- Желев, И. Съборността в Българската православна църква. Достъпна онлайн: <https://www.pravoslavie.bg>
- Темелски, Хр. Православиято в България. Достъпна: <https://bg-patriarshia.bg/index.php?file=history.xml>
- Снегаров, Иван. История на Охридската архиепископия. Т. I-II. София, 1945.
- Тонис, Д. История на Българската църква. Атина, 1995.
- Динев, П. Евтимий Търновски. София, БАН, 1963. Богданов, Н. Патриарх Евтимий. София, 1970.
- Бурмов, Т. Българо-гръцката църковна разпра. София, 1902. Арнаудов, М. Иларион Макариополски и българският черковен въпрос. София, 1925.
- Ников, П. Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения. София, 1929.
- Снегаров, Иван. Учредяване на Българската православна църква. В: Македонски преглед, кн. 1, с. 1932.
- Снегаров, Иван. Кратка история на съвременните православни църкви. Т. II. С. 1945.
- Снегаров, Иван. Първата Българска Патриаршия (919-1018). Произход, патриарси, седалища. Ч. 1-4. 2. - ГСУ, БФ, т. XXVI. С., 1949; т. I (XXVII). С., 1951.
- Маркова, Зина. Българското църковнонационално движение до Кримската война. София, 1976.
- Маркова, Зина. Българската екзархия 1870-79. София, 1989.
- Генчев, Н. Българско Възраждане. София, 1988.
- Тодорова, Олга. Православната църква и българите XV-XVIII век. София, 1997.
- Арнаудов, М. Към историята на българската схизма. В: Сборник в чест на Васил Н. Златарски. София, 1925. www.pravoslavieto.com/life/bg_jerei/1816_ekzarh_Antim_1/index.htm
- Стамболов, Ал. Отношенията между Българската църква и Вселенската патриаршия (1945-1963)/В: сп. Духовна култура, кн. 5-12, 2006. Томос. 22 февр. 1945г. Достъпен онлайн: https://bg-patriarshia.bg/index.php?file=schism_1945.xml
- Сайт на БПЦ. Достъпен онлайн: https://bg-patriarshia.bg/m/index.php?file=schism_1945.xml
- Омарчевски, Ал. Живот и дейност на Българския патриарх Кирил/Православна мисъл, 25 февр. 2011.
- Иванджийски Кр. Вселенската патриаршия, масоните и Вартоломей. Достъпна онлайн: <http://strogoskretino.com>

ИСТИНАТА ЗА РОДОПИТЕ Е МНОГО ВАЖНА

ЕЛЕНА АЛЕКОВА

За мен е изключителна чест да получа наградата на името на Николай Хайтов – големия Писател, големия Родолюбец, големия Човек, големия Учител и мой Духовен баща.

Не е далеч времето, когато общувахме дружески, когато заедно защитавахме едни и същи ценности, една и съща България – онази, която са ни завещали дедите, която предците ни са бранили със слово, но и с оръжие; с кръвта, но и с духа си.

Казвам „една и съща“, защото, оказа се, в днешно време България не е една и съща за всички българи. За едни тя е разграден двор, в който могат да правят каквото си искат. За други е „така наречена „родина“, по-точно кръчма, където „се записваме в гръмогласно себедоказване, че сме българи“ (така по времето на Николай Хайтов я определяше Любен Дилов-баща). За трети е нещо, което те с лекота продават и предават.

За Николай Хайтов тя бе отечеството, заради кое-

то си струва да жертваш всичко! „Сичко, каквото съм сторил, сторих го за отечеството...“ Тези думи на Васил Левски са и негови думи. Беше сигурен: „И главата ми да отсека, пак ще викам: „Да живее България!“.

Николай Хайтов. Беше пример за подражание. Непрекъснат източник на енергия, на вдъхновение. Генератор на идеи. Срещата с него винаги пораждаше отклик, който не се забравя. Сблъсъците му създаваха врагове за цял живот. И след смъртта. На приятелството му откликваха с обожание. Обожание завинаги. Омраза завинаги или обожание завинаги. Никога – нещо по средата. Никога – равнодушие.

През 2002 г. в автограф написа: „На Елена Алекова, на която завещавам родопската литературна нива...“. Тогава забелязах литературна, а днес – родопската. И осмисляйки тези думи, разбрах: писателят е кръвно, фатално и необратимо свързан с живота и историята на своя народ, на своя край; словото му има смисъл само ако изявя-

ва, съхранява и умножава верността към родината и към народа, към който принадлежи – всичко друго е безсмислица и празно дърдорене, думи без енергия, без сила, без топлота, които звекат на кухо. И дарбата, неозарена от любовта към отечеството, не струва нищо.

Книгата „Родоп е предел“ е следствие на уроците на Николай Хайтов – по родолюбие, последователност, постоянство и страстност. Уроци, които следвам. Доколкото е по силите ми, разбира се. Защото той е недостижим.

На 29 декември 2019 г.

реагира. Огледах се наляво и надясно, надолу и нагоре – и не видях нито един, който би напуснал „топлата соба“ (по Ботев) за проветриви върхари. Тогава си спомних как той, Николай Хайтов, през 90-те години на миналия век не пропускаше да отговори на всичко, на всяка лъжа, свързана с българите в Родопите. И седнах да пиша, колкото и да изглежда това безсмислено и битката да е предприета. Но е казано: Който загуби живота си заради Истината, ще го намери. Макар и да звучи отчайващо, все е надежда...

Никога не е късно и

напразно да работим за отечеството. Никога не е късно и напразно да защитаваме истината. А истината за Родопите е жизнено важна, повече от необходима, за да ни има като българи, за да я има България.

Враговете на България не спят. Да не спим и ние! Да не живеем с „широко затворени очи“ (по оня филм на режисьора Кубрик)! Да бъдем будни, приятели, братя, българи, човече! Както вседневно и всечасно беше буден той, Николай Хайтов, и воюваше за България, за българина, за човека!

Благодаря на уважаемите членове на журито за доверието! Благодаря на Община Смолян за иниципирането на конкурса и организацията! Истината се утвърждава със знание и с култура. Невежеството е майка на всички злини. Така че е похвална всяка инициатива в Смолян и Смолянския край, свързана с духовността.

Благодаря и на вас, братя родопчани, и на Родоп, задето ме създадохте тази, която съм!

Смолян, 22 януари 2020 г. Слово на Елена Алекова на церемонията по награждаването ѝ с наградата „Николай Хайтов“. Книгата „Родоп е предел“ е издание на СТДБ и Тракийския научен институт.

ЗА МЪЖЕСТВОТО КАТО СМИСЪЛ

ПРОФ. АТАНАС СЕМОВ

Няма съмнение че държим в ръцете си един забележителен труд „Родоп е предел“. Труд, огромен като усилие и художествен труд с несъмнени качества.

Признавам, че не очаквах да видя деликатната дама и нежна поетеса Елена Алекова **със силия на хайдутин**. И с кръст, и с револвер, и с кама в този силия.

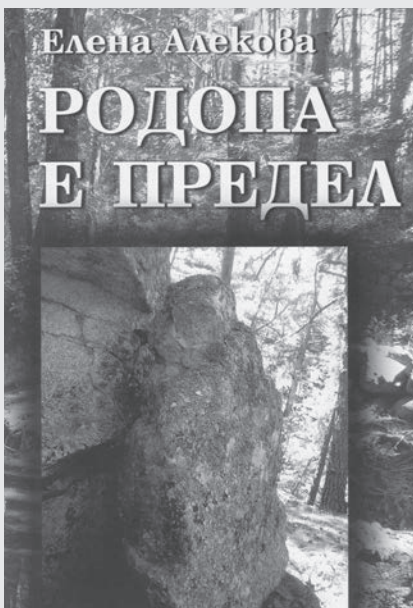
И съм щастлив от този образ. При толкова малко хартисало ни мъжество, при упоритото релативизиране на пола и духовните му характеристики, един голям мъж в красивия образ на възвисена жена, е несъмнено богатство.

Хайтов беше изключителен мъжкар и патриот. И очевидно е завещал много от тези си качества на Елена Алекова.

Хайтов беше публицист с много силно перо, с много остри и категорични позиции, с дръзки фрази. И Елена цепи смело по този път.

Хайтов страдаше най-тежко от родопродавството. По негово време то все още беше хоби. Днес е професия с разширяващ се кадрови ресурс! От Хасково до Хелзинки...

Преди 13 години, в последните дни на моя баща, отидохме при Боян Саръев в неговата обител „Йоан Предтеча“, за да кръсти в

Християнството моя новороден син. И още тогава отец Саръев простена: „Много предатели, Марко, много предатели!“

В своите изследвания за българската родопсихология баща ми има една голяма глава за предателствата в българската история. И българолюбиво ги изследваше като антитеза на героизма. За робството сравняваше над 100 въстания с по-малко от 10 предателства...

Днес обаче предателите се множат, без особен героизъм, на който да са мизерна противотежест.

И затова книги като тази са от съдбовна важност: защото опазването на историческата памет в наши дни вече намиришава на героизъм, както би казал Хайтов.

Питал съм се много пъти защо в тия вече 30 години нефелен и разградителен „преход“ така лесно отписахме българското? Защо си изринахме с багери учебниците от всякаква национална миризмичка дори? Защо се отказваме от националната памет и националната идентичност като ценност?

Не е вярно, че Европа ни го налага! Ще ми се да се чуе много ясно: ЕС винаги е бил и е възможен само като съюз на Отечества. Членуващите в ЕС държави

си остават суверенни държави. Впрочем британското напускане – иначе историческа грешка, която все още смятам за предотвратима – донесе поне тази полза, ясно показва, че всяка членуваща държава е суверенна и може да си вземе шапката, когато сама реши!

В най-първите разпоредби на Договора за ЕС от Маастрихт ясно е записано: Съюзът защита суверенитета и националната конституционна идентичност на държавите-членки. И докато някои смятаха, че това е гола декларация, Съдът на ЕС в Люксембург, в поредица зна-

кови дела, дадоха на националната идентичност ясна и категорична защита. И затова впрочем след ясното решение на българския КС Брюксел не се опитва грубо да натисне българските власти да „пуснат“ Истанбулската конвенция – и засега тази тема там е почти забравена.

Не смятам за вярно и че външен душманин по някакви страшни антибългарски сценарии ни пренарежда съдбата. Ако имаше външен душманин, щеше да има и силна вътрешна съпротива. А нея я няма... Тук сте от малкото останали хайдутини, в училищата тук-там все още се чува гласа на достойни учители по история и български език. Самотни, все по-самотни и надвикани от „глобални приоритети“...

Антибългарските сценарии сами си ги пишем. С невиджана в историята ни мухълъвшина, с непознато за характера ни примирение пред всеки духовен башибозук – от турските сериали по телевизора, пред които всяка вечер залепват око майките на ведомствените патриоти – до пренаписването на учебниците и историята...

Затова ти благодаря, Елена, че носиш Хайтовизма, и с тази книга ни даваш кураж, че още не съм всичко е загубено!

Продължавай да пишеш! Има за кого!...

БАЙ МАНОЛ ОТ ДЕВИН ИЗРАБОТИ 800 ГАЙДИ ЗА МУЗИКАНТИ ОТ ЦЯЛ СВЯТ

Едни от най-възрастните и действащи гайдари в Родопите са Стою Чонгаров от смолянското село Бостина и Манол Ташков от Девин. От тази зима атрактивният за всяка формация – бай Стою, който е на 89

години, преустанови участията си с оркестър „101 каба гайди“ и не посещава репетициите. А 84-годишният Манол Ташков продължава на ръководи група за изворен фолклор към девинското читалище „Родопска просвета“. Едновременно с това продължава да изработва гайди в собствената си работилница и е

сред родопчаните със силен дух. Досега бай Манол е вдъхнал живот на над 800 гайди, които са пръснати по целия свят.

„Прекрача ли прага на работилницата, все едно влизам в друг свят, забравям къде съм и кой съм. Все едно съм в друго измерение“, казва дългогодишният гайдар, който прекарва с

часове сред инструментите и любимите си гайди.

Манол Ташков е роден през 1936 година във високопланинското и живописно село Гела, над Широка лъка. Свири на гайда от 12-годишен. Бил е част от уникалния самодеев ансамбъл на село Гела, който днес носи името на основателя си Манол Радичев,

както и в първия вариант на прочутия оркестър „Сто каба гайди“. Уменията да свири на каба гайда и да ги изработва наследил от най-добрите гелски изпълнители – Атанас Джиджов, Кръстю Сарийски, Стоил Консулов, Димо Марински, Дафо Трендафилов и Михал Калфов.

Смята, че в направата на една гайда има два вида майсторлък – единият е външният вид, а другият е да вложиш душата си в нея. Манол Ташков владее и двата. Освен гайди в малката си работилница изработва с голяма любов и „просфорка“ – печати за обреден и църковен хляб, към които също има голям интерес.

Радва се на голяма фамилия, която продължава да набъбва с трима внуци и четирима правнуци. Някои от тях вече надуват умело гайдата, за да продължат музикалната традиция.

■ 26 март – Ден на Тракия. Представители на тракийското дружество в Стара Загора поднасят венец и цветя на паметника „Одринска епопея“ в парк „Тракия“

ДОЦ. Д-Р АНДРЕЙ КЕХАЙОВ С ДАРЕНИЕ ЗА БОЛНИЦАТА В КЪРДЖАЛИ

Сдружение „Клъстер на здравните региони“ с председател доц. д-р Андрей Кехайов, дм, безвъзмездно дари на болница „Д-р Атанас Дафовски“ 5 бр. специализирани медицински легла и 4 хиляди броя маски, приблизително на стойност 15 хиляди лева. Болницата многократно е получавала дарения от сдружението в помощ на неотложните потребности на нашите пациенти. Ръководството на МБАЛ „Д-р Атанас Дафовски“ изказва благодарност на дарителя за поредния хуманитарен жест към лечебното заведение.

ПРЕДИ 30 ГОДИНИ ДАНИЕЛА ГЕРГЕЛЧЕВА СПЕЧЕЛИ ЕВРОПЕЙСКАТА ТИТЛА

Навършиха се 30 години от спечелването на европейската титла по тенис на маса от легендарната Даниела Гергелчева. На Европейското първенство през 1990 година, почетният гражданин на Момчилград става шампион, след като на финала побеждава играещата за Швейцария китаянка Ту Йон.

Даниела Гергелчева остава в историята на България като първият и единствен европейски шапион по тенис на маса за жени. Участва в олимпийските игри в Сеул през 1988 година и в Барселона през 1992 година. Тя има 11 шампионски титли на България.

Започва своята профе-

сионална кариера в родния ѝ град Момчилград. Постига значими успехи във Франция за отбора на Монпелие. Това ѝ носи званието почетен гражданин на едноименния град. Даниела Гергелчева е родена в Момчилград и принадлежи на известния род Гергелчеви – преселници от Беломорска Тракия.

ПОЧИНА ГАРО ХАЙРАБЕДЯН

С дълбоко присърбие съобщаваме, че ни напусна Гарабед Ованес Хайрабедян – член на Върховния комитет на Съюза на тракийските дружества в България и виден активист на тракийското движение. Гаро Хайрабедян дълги години бе главен редактор на вестник „Ереван“ – седмичник за политика, изкуство и култура, издание на арменската общност в България. Той бе уважавана и авторитетна личност в българската журналистическа колегия с голям принос за развитието на българо-арменските връзки и за защита на тракийската кауза. Поклон пред паметта му!

ТРАКИЯ – Орган на Съюза на тракийските дружества в България – София 1000, ул. „Стефан Караджа“ 7-А, тел.: 02/987 48 96 Печат: НЮЗПРИНТ ЕООД

Абонирайте се!

Каталожен
номер

759

Издава: Върховният комитет

Редакционна колегия: чл.-кор. на БАН Васил ПРОДАНОВ, д-р Ваня ИВАНОВА, проф. Иван ФИЛЧЕВ, Елена АЛЕКОВА, Никола ИНДЖОВ и Хубен СТЕФАНОВ; Главен редактор: Тодор КОРУЕВ
e-mail: vesttrakia@abv.bg, stdb_sofia@abv.bg, тел.02/986 71 26; факс:02/987 57 53

БАНКОВА СМЕТКА
СТДБ (за вестника)

IBAN: BG34STSA93000001682816 BIC: STSABGSG
Банка ДСК ЕАД, клон 1, ул. „Княз Ал. Батенберг“ – София 1000

КОРЕСПОНДЕНТИ: Недка ГОСПОДИНОВА (Перник) – 076/60 13 67; Димитринка СМОЛЕВА (София) – 02/412 12 36, 0886 746 044;
Златка ЯНЕВА (Сливен) – 0897601560; Анета ГЕОРГИЕВА (Хасково) – 0894 044 420; Веска ЛАМБОВА (Шумен) – 0877 71 85 03;
Мария ИВАНОВА (Ямбол) – 046/66 35 40

Изпращайте текстове не по-дълги от 4 стандартни машинописни страници (1800 знака). Хонорари за публикуването им не се дават.

Светилище и накрай града, до Каменната сватба

Всичко започна с две снимки, изпратени ми на личния профил във Фейсбук от мой виртуален приятел. Искаше да знае познавам ли скалата и нишите, изсечени по нея. Фотосите бяха неясни, попитах го къде са правени. Отговори – около Зимзелен! Откриваме овални изсичания в отвесите, както и пазителя на сакралното място – каменно влечуго, което много напомня главата на анаконда с издълбани очи от двете страни на камъка.

Бях учуден. Как така до един природен феномен, известен в България и посещаван от много туристи, може да има светилище, за което никой да не знае нищо. За Каменната сватба се знае легендата как един момък се влюбил в девойка от съседното село. Веднага си представих двете села – Зимзелен и Панчево, които са на един хвърлей разстояние. Бащата откупил момичето за снаха. Вдигнали голяма сватба и шествието тръгнало с булката. Между двете села се из-

дигнала вихрушка и булото на момата се повдигнало. Бащата видял нейната неземна красота и скверни мисли се появили в главата му. На отсрещния бряг една старица, която не била поканена на сватбата видяла всичко което се случва и почувствала похотливите мисли на свекъра. Била ужасена и пожелала Природата – майка да превърне всички в камък. Така сватбарите се вкаменили и днес туристите обикалят около причудливите форми.

Обикаляли сме няколко

пъти в горите между двете села. Като прибавим и село Повет, което се намира от двете страни на пътя за Панчево се получава един триъгълник. От двете страни на Зимзелен се спускат дерета, които се събират близо до Каменната сватба.

Неведнъж сме брали сочна коприва и лапад и по двете дерета, но никога не сме навлизали навътре в тях. Сега със сина ми и наш приятел сме решени да проучим по-добре местността. Усетът ми подсказва, че някъде в дебрите на тези рекички ще намерим и скалите с ниши. Тръгваме по Табукчук дереси (Кокошото дере). Това е единият приток, който образува Зимзеленска река. Според местните хора е наречено така заради кокошките, които често били отмъквани от лисици точно в това дере. Спускаме се по кални пътеки, отгъпани от стадата. Влизаме в мочурливи места, прескачаме водни препятствия. В един момент решавам да се спусна под скали, които едва се забелязват през дърветата и многобройните драки. Моите спътници ме изчакват в боровата гора. Скалите са вулканични туфи като тези на Каменната сватба и се чудя как е възможно на такива податливи на ерозията могат да се запазят каквито и да е издълбавания от човешка ръка. Но се сещам, че преди година със сина ми намерихме

обработвани скали до с. Бели пласт, които са от същата структура.

Спускам се в самото дере, пълзя по първите скали, но не откривам нищо по специално от природни образувания. Не се отказвам и си пробивам път между големи храсти. И изведнъж пред мен се изправя величествена скална маса, по която виждам много изсичания. Повече от нишите са доста ерозирали, но все пак се открояват върху отвесните склонове.

Виждам и голямо гнездо на неизвестна птица. Всичко това е с лице към дерето, както съм забелязвал вече и по другите светилища. Над някои от нишите има и козирки, което донякъде ги е предпазило от пълна ерозия. Изця-

ло на място. В негова памет я кръстили на името му. Впечатлен и изненадан съм от видяното, най-вече заради това, че откриваме древно светилище, което е толкова близо до Кърджали.

С възгласи приканвам моите спътници към мястото. Докато те се провираят през гъстия храсталак, забелязвам, че съседната скала е оформена като голяма пирамида. Именно тя ще ни накара малко по-късно да се изкачим отгоре, а не да се връщаме откъдето сме дошли.

Какво е учудването ни когато и във високата част намираме обработени скали. Без съмнение вече сме убедени, че става въпрос за светилище. Тук откриваме овални изсичания в отвесите, както и пазителя на сакралното място – каменно влечуго, което много напомня главата на анаконда с издълбани очи от двете стра-

ло са насочени на север, което пък потвърждава факта, че посоката им не е от значение. Не е от значение и твърдостта на скалите, които се използват за направата на свещени пространства.

Вижда се, че и на вулканични туфи, които са най-податливи на изветряне, древните ни предци са създавали своите „църкви на открито“. Скалата с нишите местните хора наричат Мехмедчик каяси (Скалата на Мехмедчо). Разправят, че преди години от върха на тази скала момче от местните се подхлъзнало фатално и умря-

ни на камъка. И тук е имало ниши, но те са съвсем обезличени. Останали са само белези на местата, където са били изсечени.

По-късно, когато публикувам няколко снимки от горната част на светилището виждам коментар от местно момче. Свързвам се с него и разбирам, че е от Панчево, случайно е забелязал северните скали с ниши в дерето, обадил се е на негов приятел от Хасково и така техните две снимки са достигнали до мен.

Текст и снимки:
Венцислав СТАЙКОВ